

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het naderkijken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Antiquarisch

Zondag 4 November 1917. N°. 2076.

Aboonemantsprijs: *franco* aan huis, per drie maanden f. 1,20, voor België per post f. 5,30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f. 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f. -10. Aboonementen worden aangegomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Poëstdirecteuren etc.

Advertentie: van 1 tot 8 regels f. 1,20, voor elken regel meer f. -30.

Aanvragen en vermelding van liefdeswensen f. -12 per regel.

Van de Voleinding.

CCLXII

ACHISTE REEKS.

VII.

En voor den troon was een
glazen zee, kristal gelijk. En
in het midden des troons, en
rondom den troon, vier dieren
zijnde vol oogen van voren
en van achteren.

Openb. 4 : 5.

Voor wat de Presbyteri of dusgenaamde »ouderlingen« betreft, moet, behalve, gelijk we deden, op het zoo treffende slot van het vierde kapittel, nog met nadruk gewezen op het 4e vers, dat verstonde volgt op de vermelding van den troon Gods, en eer er nog van de vier dieren sprake was geweest. Verstonde toch na de afbeelding van Gods eigen troon heet het in vs. 4: »En rondom dezen Troon van God waren er vier-en-twintig tronen, en op die tronen zag ik vier-en-twintig ouderlingen zitten, die bekleed waren met witte klederen, en ze hielden op hun hoofden gouden kronen». Zij gaan alzo in de beschrijving van de heerlijkheid die in de hemelen gevonden wordt, voorop. Op hen wordt het eerst gewezen, en eerst daarna wordt twee verzen later ook van de vier dieren melding gemaakt. Ook uit betgen in het vijfde kapittel volgt, blijkt de hooge rang en de beheerschende betekenis, die aan deze Presbyteri wordt toegekend. Daar toch lezen we, dat toen »het boek met de zeven zegelen van uit Gods rechterhand zichtbaar werd, het eerst een der Presbyteri zich hiernede inliet. Toen toch Johannes zeende, omdat bleek hoe »niemand in den hemel noch op de aarde, noch onder de aarde, het boek openen kon'', niet een engel, of ander wezen, maar één der Presbyteri Johannes troostend aansprak, en tot hem zeide: »Ween niet, zie den Leeuw, die uit den stam van Juda is, de wortel Davids, heeft overwonnen, om het boek te openen en zijn zeven zegelen open te breken». En eerst daarna volgt dan ook hier de verwijzing naar de vier dieren. Er wordt dan ook in het verder verloop van de Apocalypse gedurig naar een of meer van deze Presbyteri verwezen, en bij elke verwijzing blijft telkens op nieuw, wat hoogen rang ze in het heilighoud daarvan innamen. Zelfs in Openbaringen 19: 4, bij het uitkomen van het eindeordeel, en waar het Hallelujah alle sferen doordringt, lezen we opnieuw: »En de vier en twintig ouderlingen en de vier dieren vielen neder en aanbaden God, die op den troon zat, zeggende: Amen, Hallelujah!.. En liet er nu op, hoe ook hier weer de vier en twintig Presbyteri eerst genoemd worden, en hoe eerst daarna van de vier dieren melding geschiedt.

Ook de *kroon* die deze 24 Presbyteri dragen, blijve niet onopgemerkt. Bij de vier dieren is ook hier geen sprake van. De kroon die deze Presbyteri dragen, heeft te meer betekenis, daar met de kroon een eigen Troon gepaard gaat. Er staat toch in vs. 4: «En rondom den Troon Gods waren vier en twintig tronen», en op die tronen de Gods Troon omringden, zetelden de vier en twintig Presbyteri. Deze komen hier dus op alle manier voor als in de Troonzaal Gods de eerste plaats innemende, en als bekleed met de hoogste eere, die voor het creatuur denkbaar is. Om Gods Troon heen zitten ook deze Presbyteri op zetsels. Ze zetelen daar als bekleed met heerschappij, en als overwinnaars, die zegerierend uit den strijd op aarde, de hemelen zijn ingegaan, en daarboven nu de alles te boven gaande eere genieten, die aan een schepsel kon worden ingekend. Nu verspreiden hierbij wel, dat in geheel de voorstelling van de Apocalypse alle getallen en cijfers symbolisch zijn. Ook hier vat men het derhalve niet zóó op, alsof het getal van deze Presbyteri zich juist tot 24 bepaalde. Het getal 24 is ook hier niet anders dan een mystiek cijfer, dat wijst op twee categorieën elk van twaalf, terwijl dit getal van twaalf dan weder doelt op een verbinding van het Goddelijke in de 3 met het aardische in de 4. Hoofdraak is slechts, duidelijk te doen uitkomen, dat er twee categorieën van gekroonde en geheiligde voorgangers daarboven de plaats der eere zullen bekleden. Vandaar ons verwijzen naar de twee categorieën van zegevierende geloovigen, de ééne van Adam en Abel af tot de roeping van Israël in Abraham, als de stamvader van het geslacht waaruit in Bethlehem de Christus geboren werd, en de tweede als daarna opkomend, en ten slotte in de

Christelijke Kerk zich over geheel het aardsche verspreiden. Er blijft dan niets meer als niets raadselachtigs in dit cijfer van 24 over, en uit alles blijkt, hoe hun erewoord om den Troon Gods metterdaad uit alle natien en volken is samengesteld, zoowel in de eerste categorie van voor Abrahams roeping van Abel af tot den Patriarch, als in de tweede die in gezuiverden term als Israël optreedt, gelijk ook Paulus dit in Gal. VI: 6 doet uitkomen.

Intusschen dient nu, eer we verder gaan, de betekenis toegelicht van de vier *dieren*, waarop hier telkens en niet zonder nadruk gewezen werd. Uit hetgeen we omtrent de Presbyteri lieten uitkomen, is thans reeds overduidelijk gebleken, dat deze »vier dieren" in rang-orde en betekenis verre beneden de Presbyteri staan, en gelijk ons thans uit een nader onderzoek over de »dieren" zeiven blijken zal, gaat dit lagere van hun rang-orde nog verder dan men oppervlakkig vermoeden zou. Al aanstonds zij hierbij opgemerkt, dat het woord »*dier*", waarmede onze Statenvertaling deze wezens aanduidt, niet dan op zeer gebrekkige wijze het Hebreeuwsche en Grieksche woord vertaalt, waarmede ze in het oorspronkelijke en in de Septuagint genoemd worden. In het Hebreeuwsche heeten ze in Ezechiel 1 : 20, en elders, *Chai'ith*, en de Septuagint vertaalt die uit woord door *Zoa*. Deze beide woorden nu, zoowel het Hebreeuwsche als het Grieksche, betekenden feitelijk niet anders dan »levende wereld". Nu leeft een plant ook wel, maar een plant is door haar wortel aan een plaats gebonden, en in tegenstelling hiernaaf of althans in onderscheiding hiervan, zijn menschen en dieren zich vrij bewegende wezens, en het is die vrije beweging, als teken van een eigen leven, die hiernaaf van menschen en dieren wordt uitgedrukt. Zulks geschiedt in vier soorten. Er worden toch als vrij zich bewegende wezens genoemd: 1°, de mensch; 2°, het roosdier; 3°, het tamme dier; en 4°, het dier in de lucht. Ge krijgt alzoo te hooren van den mensch, van den leeuw, van den stier en van den arend,

Gelijk men nu weet, heeft men onlangs met deze vier vrij zich bewegende wezens geen weg geweten. Vooral die bijeenvoeging van den mensch met de wilde dieren, 't rundvee en de vogelenwereld deed te vreemd aan. Zoodanig bekend is, heeft Augustinus er toen een figuurlijke voorstelling van gemaakt, en, bij wijze van risten, uitgemaakt, dat er de vier Evangelisten mede bedoeld zouden zijn, zoodat dit thans zelfs nog, vooral op de Catechisatie, vaak onderwezen wordt. Matthæus heet dan de leeuw te zijn, Marcus heet op den mensch te duiden. De stier op Lukas. En de arend op Johannes. Anderen sagen in deze vier dieren de vier Hoofdideeën aangewezen, weer anderen de vier hoofdmomenten van den geloofsinhoud, t.w. de vleeschwording, het lijden, de verrijzenis en de hemelvaart van den Christus. Dit alles beruiste op louter gissing, en toont van achteren, dat men ten eenenmale tegen de bedoeling der Schrift in, voor louter figuurlijk heeft aangenomen, wat, recht verstaan, een wezenlijke en zeer belangrijke beteekenis heeft. Van meet af stond aan het recht verstand van het wezen en de beteekenis van deze Zoo'as het feit in den weg, dat hier de mensch in één adem en in één verband met de dieren genoemd werd, en zelfs onder deze vier wezens niet de eerste, maar de tweede plaats innam. Had er nog gestaan: de mensch, de leeuw, de stier en de arend, het had er nog maar doorgelookt, maar dat de mensch eerst na den leeuw genoemd werd, deed de verwarring en het misverstand slechts toenemen. In onze dagen, nu na Linnaeus ook de mensch veelal onder de dieren gerekend wordt, zij 't dan als 't hoogst ontkleefd dier, zou deze voorstelling bij velen althijt beter ingang gevonden hebben. In de vele eeuwen daarentegen die achter ons liggen, en waarin naar een rechte uitlegging van deze vier »diertens» gezocht werd, had deze rangschikking van den mensch onder de dieren nog geen ingang gevonden, en zoo moest men wel hell zoeken in een bloot figuurlijke uitlegging.

Deze figuurlijke uitlegging kon echter bij degelijk Schriftonderzoek niet voldoen. Immers juist in de Apocalypse komen deze vier *Zoo's* volstrekt niet als figuren voor, maar wel ter dege als levende wezens, en wel als wezens die God verheerlijken en tot de glorie van zijn majesteit hebben bij te dragen. Gelijk duidelijk is aangetoond, staan ze in rang beneden de 24 Presbyters.

en gaat het zelfs niet aan, hem met dezen in één adem te noemen, maar zooveel blijkt dan toch, dat ze als een lager staande, maar dan toch met betrekking tot categorie van levende wezens optraden, die in de grootmaking van Gods naam een eigen roeping hebben. Hier mag niet over heen geledend. Men mag dit alles niet in 't figuurlijke omzetten. Daarvoor is de rangorde die in de Openbaring van Johannes hun wordt toegekend, te constant en te hoog. Uit alles toch wat in de Apocalypse van hen vermeld wordt, blijkt dan toch ten duidelijkste, dat er uit wat Gods majesteit moet verheerlijken, een onmisbaar element wordt weggelaten, indien men deze 4 *Zoo's* op zij zet, of in het figuurlijke, gelijk Augustinus deed, ten eenenmale onherkenbaar maakt. Elke poging om wat hiervan deze 4 dieren; als *Zoo's* gemeld wordt, in overdrachtelijken zin te verstaan, of in 't figuurlijke om te zetten, moet daarom onvoorwaardelijk afgewezen. Men heeft aanvankelijk, dit blijkt duidelijk, wat in de Apocalypse hiervan staat, niet begrepen, men heeft er geen weg mee gevonden, en heeft toen, om zich uit de verlegenheid te redden, zich behelpen met een uvlucht, die kant noch wal raakte. Men moet daarom eens voorgoed met alle deze overdrachtelijke uitleggingen breken. Men moet intien, dat de orde, rang en plaats, die deze *Zoo's* in de Apocalypse innemen, voor al zulk uit de wereld helpen van het bestaan dezer wezens volstrekt onvatbaar is, en men mag niet rusten, eer de bedoeling van Johannes, of liever nog de bedoeling van wat Johannes in naam en op gezag van den Christus heeft geschreef, zich op generaler wijze door zulk een druiguitlegging laat wegcijferen.

De juistere inlating is dan ook volatreit zoo onvindbaar niet, mits men maar duidelijke lizing, dat er meer nog dan voor ons, in de voorstelling Gods een principieel onderscheid moet gelden tusschen hetgeen gewrocht der Schepping was, uit de Schepping door den val van Satan en Adam geworden is, en na dien val in genade hersteld werd in en door den Christus. Nu zeggen we in het minst niet, dat het Middelaarswerk van den Christus niet anders doet, dan hetgeen vroeger bestond, herstellen. Ware dit het geval, dan zou na de herstelling, die het Middelaarswerk bracht, aanstonds weer een afval van een der engelen, en weer, als gevolg hiervan, een val van ons menschelijk geslacht kunnen treden. Wie iets ook maar van het grootte Middelaarswerk verstaat, doorziet dan ook aanstonds, dat de wederoprichting van ons menschelijk geslacht door den Christus totte tot het bestaan en den bloei van een nieuwe menscheid op een nieuwe aarde moet leiden, en dat bij de nieuwe menscheid alle terugvallen in den staat van zonde en ellende zal zijn uitgesloten. Heel de Apocalypse strekt dan ook, om juist dit machtige feit voor de toekomst vast te stellen. Het Middelaarswerk zal ten slotte blijken een volkomen geslaagd werk te zijn. Een herhaling van wat in de Engelenwereld door Satans val, en als gevolg hiervan op aarde als uitwerking van satanischen invloed te aanschouwen viel, komt er niet. Wat in het Paradijs den jaumer bereide, kan slechts éénmaal voorkomen. Al wie onder den invloed en de nadering van dien val bleef, moet ten slotte in het satanische opgaan en tegelijk met al het satanische, eenmaal in de weening en knerding der tanden zijn oordeel en zijn ondergang vinden.

Dit echter nam niet weg, dat er in de oorspronkelijke natuur, gelijk God die in het Paradijs schiep, een Goddelijk majesteit geglad had, die in de heerlijkheid der heerlijk gebleven engelen, ongestoord en onafgebroken heeft doorgewerkt. Zoo dikwijls we dan ook, tot zelfs in het *Onze Vader*, op de engelen als het ons gestelde voorbeeld gewezen worden, ligt hierin altijd opnieuw een verwijzing naar de onzondige reinheid, waarin God ons geslacht in het Paradijs schiep, en tegelijk in dat Paradijs omgaf en omringde met wat ons bestaan verrijken kon. Komt nu in de Apocalypse telkens en telkens de onderscheiding en tegenstelling voor van de vier dieren en van de vierentwintig Presbyteri of ouderlingen, dan ligt in hetgeen ons hierin wordt voorgesteld, niets anders aangegeven dan de tegenstelling die in den toestand van het oorspronkelijke Paradijs en onze tegenwoordigen toestand zich uitsprekt. Er is nu *ruccereld* in ons leven. Ten eerste datgene, hetwelk uit onze schepping ons toekwam, en sedert door den val ontheild werd, en in de tweede plaats het herstel van dat oorspronkelijk leven, dat sinds doo, de zonde ontredderd, ontstert en in *rumme*

verzonken was. Nu staat van zelf dit herstelde leven veel hooger dan 't leven dat ons eerst was toebedeeld. We zezen het boven meêls aan. Het leven van toen, dat ons uit de Schepping eigen was geworden, kon verontreinigd en ontheiligd worden, en geheel vallen en wegzinken, terwijl het door het Middelaarschap van den Christus herstelde leven niet alleen zulk een terugval uitsluit, maar zelfs niet anders kon eindigen dan in volkomen glorie. Plaatsst ge nu de vier „dieren“ of *Zoôa*, en de vierentwintig ouderlingen of *Presbyteri*, gelijk in dit vierde hoofdstuk geschiedt, naast elkander, dan is het volkomen duidelijk, wat het onderscheid is tusschen hetgeen deze vier „dieren“ en deze vierentwintig ouderlingen „bedoelen“. De eerste vier toch wijzen eenvoudig op de Schepping terug en geven u aan, hoe, vóór den val, de heerlijkheid van Gods majestêit in het Paradijs schitterde. Schitterde als rijk in het natuurlijke, maar als blootgesteld aan verval in het zondige en onheilige. En daartegenover was nu, na de vrucht van het Middelaarswerk, een tweede menschheid komen te staan, maar als vān veel hooger kwaliteit.

Nu toch diende zich in de geloovige Christenheid een menschelijke menigte aan, een massa menschelijke wezens, uit alle volken en natien, die niet meer vallen kon, die straks in het sterven geheel en totaal met alle zonde breken zou, en van alle ellende voor eeuwig zou verlost worden, en alzoo in hoogheid en geestelijken adel, al wat het Paradijs had geboden zeer vereervotroef. Die herboren, die herstelde, die verzondende en straks voor eeuwig verheerlijkte menschheid vond nu haar toonbeeld in de vier-en-twintig Presbyteri of ouderlingen, namen alzoo den hoogsten rang in en triomfeerden in de Troonzaal Gods. En daartegenover stond nu de oorspronkelijke menschheid van vóór den val, gelijk die in het Paradijs bestaan had, maar zich tegen den onheiligen invloed van satan niet had weten te verweren, en het is deze oorspronkelijke menschheid, die hier nu zich afteekent in de vier *Zoo'a* of dieren. Dit nu kon en mocht hier niet uitblijven. Al is het toch dat de genade aan den mensch een volkomen wedergeboorte brengt, hij is en blijft ook in dien genadestaat toch een *mensch*, en als mensch bezit hij een natuurlijk leven, dat niet eerst in de wedergeboorte hem toekwam, doch dat hem overgeërfd is van Adam, en alzoo uit de oorspronkelijke natuurlijke schepping. Daarom kon de wedergeboren mensch nooit en nimmer eeniglijk uit de wedergeboorte verklaard worden. Zijn oorspronkelijk bestaan als mensch komt hem altoos uit Adam, en uit de eerste schepping toe. Het is dit bestaan als mensch, dat de geloovige gemeen heeft met den ongeloovige en steeds den grond van zijn wezen blijft uitmaken. Beide, en wie den hemel ingaat, en wie in de hel wegzinkt, zijn en blijven beide *mensen*, en hetgeen hen beide *mensen* doet zijn, is de oorspronkelijke schepping van onze menschelijke natuur in Adam. Met het oog daarop nu is het, dat God in de Apocalypse de twee elementen onderscheidenlijk op den voorgrond laat treden, ten eerste onze menschelijke natuur, gelijk die in het Paradijs opkwam, en in de tweede plaats de herboren en gehegilde mensch gelijk hij het product is van de wedergeboorte. Die oorspronkelijke mensch nu wordt hier afgebeeld in de vier *Zoo'a*, en daarentegen die vernieuwde, die wedergeboren, die gehegilde mensch in de vierentwintig Presbyteri.

Hieruit volgt nu vanzelf, dat die oorspronkelijke Paradijs-mensch hier voortkomt als de mindere, als de minder hoogstaande, als de mensch van lagere orde, en dat daarna tegenover hem, en van hem af, onderscheiden, de wedergeborene, de geloovige, de in Christus gezaligde mensch komt te staan. Immers de tweede staat veel hooger en is product van een genade, gelijk die eerst in het Middelaarswerk uitbloeit, en voorts tot veel hooger uitkomst geleid heeft. De oorspronkelijke mensch is vergeleken bij den wedergeborenen mensch zoo arm. De wedergeboorte toch is een derwils aangrijpende vernieuwing van den gevallen mensch, dat het soms den indruk maakt, alsof hij de oude mensch niet meer is, en alsof in hem een geheel ander persoon is overgetreden. Dit nu is natuurlijk niet zoo. De in verdoemenis verzonken en straks in glorie wedergeborenen mensch is en blijft één en dezelfde persoon. Hij is vernieuwd, maar in den grond van zijn wezen het kind van Adam gebleven. Hij moest na zijn val het Paradijs uit, doch eenmaal wedergeboren, wacht hem straks een vernieuwd Paradijs, dat het oorspronkelijke in elk opzicht zoo

verre te boven gaat, dat 't er bijna niet mee vergelijkbaar is.

Om dit onderscheid en deze tegenstelling nu in volstrekten zin te doen uitkomen wordt hier op de geheel natuurlijke verhouding van het oorspronkelijke Paradijs teruggegaan. In het verhaal van de Schepping, vergeet dit hier niet, is er geen onderscheid tusschen den dag waarop het geslacht der dieren, en den dag waarop de mensch geschapen werd. Alleen de dieren die in het water thuis behooren, maken hier een onderscheid. Die werden op den vijfden dag tot aan zijn groepen, van de walvissen af tot de kleine vischkens toe, en met hen de vliegende dieren. Zie 3 Gen. 1: 22. Doch daarna eerst komt de zesde dag, en van dien dag nu vernemen we tweeërlei. Ten eerste, dat de aarde voortbracht levende zielen naar hun aard, zee, en kruipend gedierde en wild gedierde der aarde, naar zijn aard. Doch toen op den zesden dag deze schepping van het gedierde der aarde ten einde was gebracht, werd hierna toch de zesde dag nog niet besloten. Eerst maakte God, zoo staat er in vs. 25; het wild gedierde der aarde naar zijn aard, en daarna het zee naar zijn aard, en te slotte al het kruipend gedierde naar zijn aard. Maar wel verre van hierna de zesden dag te besluiten, kwam nu eerst op dien zesden dag het hoofdproduct der geist. sche Schepping uit, en lezen we dat God zeide: «Laat ons nu menschen maken.» en zulks wel, naar ons beeld en naar onze gelijkenis.» Met terugslag hierop is het, dat we in Openb. IV: 7 lezen, dat er ten eerste waren drie diersoorten, t.w. een leeuw, een stier en een aarnd, en dat onder deze gelijke categorie en als in verband ermeê ook gewezen werd op de schepping van den mensch. Geheel gelijk is de volgende niet, en ook de vogels hield Gen. 1: 21 afgezonderd, maar het is dan toch ten volle begrijpelijk, dat bij de Zoon'a, die op de Schepping in het Paradijs teruggingen, ook de mensch in één adem met de overige levende wezens genoemd werd. Saam waren ze, mensch en dier, de scheppingsproductie van den zesden dag. De zesde dag was de groote scheppingsdag der levende wezens, en onder deze gingen de dieren voorop en volgde de mensch eerst daarna. Vandaar geheel de voorstelling in de Apocalypse.

Dr. A. K.

„Aangaande de dagen onzer jaren,
daarin zijn zebeutig, of zoo we zeer
sterk zijn, tachtig jaren.”

Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaar, of, zoo wy zeer sterk zijn, tachtig jaar; en het uitsmeulen van die in moeite en verdriet; want het wordt ongelukkig afgesneden, en wy vliegen daarenheen.

Psalm XC: 10.

De dood lag niet in de ordinarie der Schepping, maar is eerst als gevolg van den val in onze mischeerlijke existentie ingeslopen.

Toch niet op eens met volle kracht. Geldt nu nog steeds de klacht van Mozes, dat de dagen onder jaren om 't zeventigtal zweven, de dat 't bijna een uitzondering is, zoo iemand de tachtig jaren halen mag, in de eeuwen vlak na den val was het nog zoo geheel anders. Methusala bracht het tot 969 jaren, en Adam die het eerst het oordeel te dragen had, leefde slechts 39 jaren korter. Die leven van zoveel langer dan thans, nam daarna wel gaandeweg af, maar zelfs Noach schiep eerst toen hij de 950 jaren vervuld had. Doch na den zondvloed trad de sterke daling in. Bij Nohur is de levensduur reeds tot onder halve eeuw naar beneden gegaan. En al mocht Mozes zich nog in een levensduur van ver over de honderd jaar verheugen, reeds in zijn tijd was, naar luttel zijn liet in Psalm 90, het gewone menscheeliefje, ver beneden de eeuw, op zeventig, en veel zeldzamer op 80 jaar naar beneden gegaan. En zoo staat 't nog. Op de res en drie kwart miljoen zielen, die op onze trev leven, waren er blijkens de laatste volkstelling niet meer dan even 43.000 die den tachtigjarige leeftijd bereikt hadden of overschreden. Dit möge nu in Rusland nog ten deele anders zijn, daar er in dit wonderde land nog leefden van honderd-derdertig en meer jaren voorkomen, doch in het gemeen genomen blijft het dan toch gelijk het in Mozes dagen reeds was, zeventig jaren het geïnkijk normale en tachtig jaar reeds hooge uitzondering.

Doch ook hiermede is nog niet genoeg gezegd. Als regel toch mag gezegd, dat reeds op 50-jarigen leeftijd de kracht des menschens en lichamen en geestelijk begint af te nemen, dat met restige jaren leeftijd de ouderdom mede intreedt, en dat, komt men verder, het leven nog wel gespaard kan worden, maar toch de nadering van het einde reeds intrad, zoodat, al komt er nog levensverlenging, dan toch de bejaarde op verre na niet meer over zijn vroegere kracht

beschikt. Bij het leger durft men niet dan bij uitroeping over de vijf-en-veertig jaar gaan. De ouderen kunnen niet meer mede.

Nu is er wel, dank zij de medische studie, een kleine keuring ten goede ingetreden. De sterfte der pasgeborenen daalde met meer dan een vierde. Het cijfer van hen die de zestiende en zeventigste jaar overschrijden mochten, klom zeer in 't ooglopend, maar wat bedoeld deze kleine verschillen, zoo ge het verlies en de winst in levensduur vergelijkt met wat ze op zichzelf naar Gods bestel wezen zou, en sinds als gevolg van den vloek geworden is. Iets wat te meer drukt, omdat niet alleen de duur van ons leven derwijze is ingekort, maar ook de levenskracht, en lichamelijke en geestelijke, op zoo lange wijze slonk. Het volle, ongeknepte en zich volop ontwikkelende menscheleven overschrijdt thans de halve eeuw niet meer, en wat, zelfs na den val, aanvankelijk de tien eeuwen nabijkwam, is thans tot op de halve eeuw gedaald. Een droef gebeuren, waar Mozes in zijn lied dan nog aan toevogt, dat het meeste onzer jaren zoo telkens bedroefd wordt door moede en verdriet. Zoo in alles het tegendeel van wat 't in 't Paradijs oorspronkelijk was.

Sterk vooral gevoelt men dit aan de gelukwensen die de langer gespaardeden tegemoet mogen zien, indien ze ook maar de tuchting jaren halen mogen. Reeds het bereiken van zulk een leeftijd geldt ook nu nog voor zoo iets geluk, dat men er elkander met vreugdegeroep om tegemoet treedt. En mag 't dan zijn, dat zelfs op zulk een leeftijd de gebroken kracht zich nog blumen zekere aanspoelingen mocht staande houden, dan acht men dit een zoo hoog gaand geluk, dat men het u bijna benijden zou. De inmaking, die dan reeds intrad, rekent men dan ter nauwernood. Over wat men aan kracht en frisheid verloor, valt geen jammerklacht. Als men zelfs op zoo hoogen leeftijd zich nog boven verachting staande kan houden, wordt dit zoo hoog aangelagen, als mocht men bij de gelukkigen gerekend worden. Het verlies van een veertig procent van zijn sterkte en bezetting schijnt minimaal bij wat 't vaak bij anderen is, en 't geen toch feitelijk een zoo bang bewijs van onze ontreding is, wordt toegelicht om de exceptie.

Nu spreekt er ongetwijfeld genade in, zoo kunst en wetenschap er, op wat kleine schaal dan ook, in slagen, den levensduur met een twee-dertal jaren te verlengen, en zoo het geluk meerdere dan eertijds, de uiterste grens te doen bereiken. Ge moogt 't dan betreuren, dat zij die hierin slagen mochten, er Gods niet alomte eere van geven, maar er in eigen wetenschap roemen, doch wie geloof, kan er toch zijn God voor danken.

Wat alleen niet mag is, toegeven aan de zelfverliefing, als betraden we allengs wegen en paden die tot een verlongen van 't leven met tusschen van jaren zouden leiden. De dalen en inzinking van lichamelijke en geestelijke kracht in de middeljaren van de eeuw blijven ons het oordeel prediken. Het is de dood die is ingetreden, en die ons, ook al werd ons leven iets langer gespaard, ons toch straks achterhaalt, en dan aan ons het oordeel, dat over alle zonde gaat, voltrekt.

Hier nu mag niet overheen geglipt met wetenschappelijke vindingen. Steeds moet in ons hart het beeld weer opkomen van wat 't zou geweest zijn, indien *gere* val was ingetreden, indien *gere* oordeel des doods over ons geveild ware geworden, en indien we, zonder sterfen, uit onzen aardse staat in hemelische gelukzaligheid waren overgegaan.

Dank moge daarom van zelf uit ons hart opwellen, dat er, al is 't slechts op kleine schaal en in zeer beperkte mate, verlichting van de inzinking ons gegund wordt, maar onze gewaarwording mag daarom niet in valsche paden worden geleid. Veelmeer moet hogere roeping ons tot ernst stemmen. Ook de oudere jaren toch leggen een geheel eigenaardige verplichting op, om niet 't leven te rekken voor eigen levensduur, maar het langer gegunde leven te innigen in den dienst der liefde te besteden en het: Gij zult God liefhebben boven alles en uw naasten als u zelf, een vrucht die doen dragen die boven wat eertijds genoten werd, uitzaait.

Een langer toegestaan leven moet tot hogere harte leiden. Niet alleen voor ons zelf persoonlijk, maar meer nog zelfs voor het gezin waartoe we geplaatst zijn, en voor den levenskring waarin onze levensstaak viel. En moge dan de oude dag u al lichamelijke, in uw geestes, in uw klaarheid en uw volheid van toon verzwakken, er moet dan toch uit het oudere leven een rijkheid van inzicht en levensmoed zijn opgekomen, die u bekwaamt tot wat in jonger jaren uw nog minder geofende kracht te boven ging.

De ouden van dagen verloren hun volle kracht, en missen, bij het rekken van het leven, de oordadigheid en het alles aandrivende, waar eertijds hun roem in stak. En nu doet zich voor hen dit tegenrijdige voor, dat ze, over veel minder kracht beschikkend, toch feitelijk tot een nog hooger staande taak geroepen zijn.

Er moet nu blijken, of ze gewonnen hebben in wat hun God over hen beschikte. Gewonnen in het zich onwistelen aan wat stootte en hen eenzijdig maakte, maar gewonnen ook in het rijpen van hun geest conform het liefdesgebed, dat ons voor God en voor den medemenskracht, de toewijding verhoogen mag.

Lang duurt het dan toch niet meer. De vrucht die allengs rijpt, en ten slotte 't schoone van het gerijpte deed uitkomen, ziet maar al te spoedig de vlek in het te rijpe intraden, en gaat onder. Maar hoe kort van duur dit rijp en rijp-tijd dan ook wezen moge, het geeft dan toch, voor hoe kort ook, wat 't voorheen in minder gerijpten toestand niet geven kon.

Zoo is het in de natuur met oof en vrucht, en zoo ook moet 't in de rijping van onze menselijke existentie zijn.

Minder in wat het ik raakt, meer los van zichzelf worden, en bij de inmaking van wat ons vermogen eertijds leverde, nu aan anderen te plukken geven, wat bij ons naderende einde ten volle uitkomt in zelfverloochening, in toewijding en in 't klein zijn voor God.

Dr. A. K.

Amsterdam, 4 November.

„Onze" reformatoren.

Op de algemeene vergadering van den Nederlandschen Protestantenvoerbond, die te Deventer gehouden werd, heeft de Voorzitter, Prof. Dr. L. Knappert, de hoog-eern in de Vaderlandsche Kerkgeschiedenis te Leiden, het ook gehad, in zijn openingspeech over de Hervorming, over „onze" reformatoren in Nederland.

„Gedenken wij heden," zeide hij, Maarten Luther, zijn licht moge de glanzende van anderen niet verduisteren. Vooral wij Nederlanders, het eigene vaak vergetend, moeten onze vaderlandsche hervormers dankbaar herdenken. Onze nationale glorie laten we ons niet rooven en met trots doen wij de namen klinken van Erasmus eerst, dan niet minder van 't Hoen en Gnaeus, van Merula en Verstege, den schrijver van 't onsterfelijke „Der Leecken Wechweyders," van Menno Simons en Petrus Bloccius, die met zoo vele anderen onder ons het groote werk der geestelijke bevrijding hebben aangevangen, waarvoor zij ook lijf en goed te samen niet hebben verschoond.

Deze lijst van de mannen, die Prof. Knappert als onze „vaderlandsche hervormers" bij uitnemendheid beschouwt en die hij daarom onze „nationale glorie" noemt, teekent en om wat hij vermeldt, en om wat hij weglaat.

Wie aan onze vaderlandsche reformatoren, indien men hun dien weidschen titel geven wil, gedunkt, zal in de eerste plaats denken aan de mannen, die onze Kerken werkelijk tot reformatie hebben gebracht en in alle verdrukking en vervolging trouw aan de zaak van Gods Woord zijn gebleven, een Marix van St. Aldegonde, een Casper van der Heyde, een Guido de Bres, een Petrus Dathen, een Herman Moded en zoovele anderen.

Zonderling is het zeker, dat van deze werkelijke reformatoren onzer Kerken echter niet een wordt genoemd. Dit nu kan zeker niet daaraan liggen, dat van deze mannen geen blijvende invloed op onze Kerken is uitgegaan. Guido de Bres schonk ons de Geloofsbelijdenis onzer Kerk. Dathen, onzen Catechismus, Liturgie en Psalmberijming. En Marix behoort niet alleen tot de invloedrijkste, maar tot de nobelste gestalten onzer vaderlandsche Kerk.

Die allen werden over 't hoofd gezien. Ze tellen bijbaar in de beidsengalerij van het Nederlandsche Protestantisme niet mee. Ze verliezen zich onder die „en zoovele anderen," wier namen niet werden genoemd.

Maar wie wel genoemd worden, zelfs de eereplaats innemen, dat zijn Erasmus en Johannes Verstege. Erasmus, die tot zijn dood toe Roomsche is gebleven, omdat hij geen lust had martelaar te worden. Johannes Verstege, die, toen hij voor de inquisitie gedaagd en gevangen genomen werd om het leven te redden, de zaak van Christus verloochende en daarna naar Duitsland vluchtte om zich verder om ons vaderland weinig meer te bekommeren. Dat zijn de mannen, die volgens Prof. Knappert „lijf en goed te samen niet hebben verschoond". Het is moeilijk hier geen satire te schrijven.

Vooraf, omdat men van moderne zijde er steeds roem op draagt, dat daar de geschiedenis objectief en zonder vooroordeel geschreven wordt.

Nog eens: Roomsche polemiek.

Had het ons reeds verwonderd, dat pater Bensdorp, waar het ging om critiek op het door Dr. H. H. Kuyper gehouden referaat te Utrecht, de eer van de oppositie aan pater Ermann overliet, onze altoos even waardige polemist uit het Redemptoristen klooster komt thans in de *Tijd* Dr. H. H. Kuyper aanvallen wegens diens stelling, dat het grondbeginsel der Reformatie zou geweest zijn het absolute gezag van Gods Woord.

Tweeterlei merkt hij hiertegen op. Vooreerst, dat dit beginsel geen tegenstelling vormt tusschen de Protestantische en de Roomsche Kerk, want dat ook de Roomsche Kerk aan de autoriteit van de Schrift niets te kort doet en even beslist als het Protestantisme die handhaaft.

En ten tweede, dat niet alle Reformatoren en met name Luther niet, het absolute gezag der Schrift hebben erkend, maar bij verschillende boeken der Schrift, zoals den brief van Jacobus en de Openbaring van Johannes, niet voor Goddelijke schriften hield, omdat ze niet overeenstemden met zijn persoonlijke opvatting van de genade, en daarmee toonde zijn subjectief inzicht boven het objectieve gezag der Schrift te stellen.

Wat nu het eerste betreft, heeft natuurlijk Dr. H. H. Kuyper geen oogenblik er aan gedacht te beweren, dat de Roomsche Kerk niet aan het gezag der Heilige Schrift gelooven zou. Het geschil tusschen Rome en de Protestanten gaat niet over het gezag, maar over het absolute, het *alleen geldende* gezag van de Heilige Schrift in zake geloof en leven. Dat absolute en alleen geldende gezag erkent Rome niet, want vooreerst plaatst ze naast de Heilige Schrift als tweede kenbron der Goddelijke openbaring de *traditie*, en ten tweede bindt ze de consciëntie der geloovigen niet rechtstreeks aan Gods Woord, maar aan de verklaring, die de Kerk van Gods Woord geliefte te geven en die volgens haar onfeilbaar en evenzeer met Goddelijk gezag bekleed is. Daardoor doet Rome aan het absolute gezag der Schrift te kort, en daartegen richt zich het Protestantische beginsel.

En wat nu de tweede opmerking van pater Bensdorp betreft, dat Luther sommige boeken in de Heilige Schrift, die wij voor canoniek houden, niet erkend of althans daaromtrent getwijfeld heeft, zoo is dit volkomen juist. Maar al zullen wij hierbij Luther zeker niet geheel vrij spreken van zeker-subjectivisme, toch heeft dit met de vraag van het absolute gezag der Heilige Schrift op zich zelf niet te maken. Het is pater Bensdorp toch niet onbekend, hoe in de oude Christelijke Kerk ook door uitnemende Kerkvaders, wier geloof aan de

Schrift zelve rotsvast stond, lang gearzeld is over de vraag, of sommige boeken wel tot den canon behoorden. Met name vindt men dien twijfel ten opzichte van de Openbaring van Johannes nog in de vierde eeuw, en wel op grond niet van historisch-critische bedenkingen aangaande de echtheid, maar bepaaldelijk omdat men bezwaar had tegen hetgeen in die boeken geleerd scheen te worden aangaande het Millennium of 1000-jarig rijk. Voor ons moge die twijfel niet bestaan, omdat we door juistere exegese hebben leeren inzien, dat het 1000-jarig rijk door Johannes niet geleerd wordt, maar daarom kunnen we toch zeer goed begripen, dat degenen die dat bezwaar hadden, de Openbaring van Johannes niet als Goddelijk konden aannemen. Met hun geloof aan de autoriteit van Gods Woord had dit niets te maken. En zoo nu stond de zaak ook met Luther. Wat de Roomsche Kerk hem overleerde als de *Heilige Schrift* was niet het ongeschonden Woord Gods, want bij het Oude Testament waren de zogenaamde apocriefe boeken gevoegd, boeken gevoegd, die heel het Protestantisme terecht als niet canonisch verworpen heeft. Dit feit, dat de canon van het Oude Testament vervalscht was door de Kerk, moest wel twijfel doen opkomen bij Luther, of ook de canon van het Nieuwe Testament genoegzaam betrouwbaar was. Vandaar dat hij aarzeld omtrent sommige boeken, te meer omdat reeds in de eerste Christelijke Kerk niet al de boeken, die wij nu tot het Nieuwe Testament rekenen, als Goddelijk erkend waren. Dat Luther hierin misgetast heeft, geven we pater Bensdorp grif toe. Het protestantisme ziet in Luther waarlijk geen onfeilbaren paus. Maar met de erkenning van het absolute gezag van de Heilige Schrift als zodanig heeft dit vraagstuk niet te maken.

De Kerkhervorming.

Het herdenkingsfeest van de geboortenisstond der Reformatie, dat telken jare op 31 Oct. door de Protestantische kerken wordt gevierd, heeft ditmaal een bijzondere betekenis, nu het vierde eeuwfeest sindsdien verliep. Ook in onze Gereformeerde kerken zal op den a.s. Zondag daarom dit feit wel op bijzondere wijze herdacht worden in de bediening des Woords, voorzover dit niet reeds op 31 Oct. zelf in een samenkomst der gemeente is geschied. Dit herdenkingsfeest nu dient niet in de eerste plaats om Luther te verheerlijken, maar om God den Heere ootmoedig te danken, die uit diep verval zijn Kerk weer heeft opgericht en nu een nieuw duisternis het licht van zijn Woord weer op den kandelaraar heeft gesteld.

Voor ons schittert in de Reformatie daarom bovenal de *verbondstrouw* van onzen God, die trots de afwending en zonde zijner Kerk, haar niet heeft verlaten, maar in zijn Goddelijke ontferming door den dienst zijner knechten haar weer terug heeft geleid tot de zuivere kennis van zijn Woord, en door dat Woord haar leven weer gereformeerd heeft. Die genadedaad van onzen God nu kan niet recht gewaardeerd worden, wanneer niet eerst een blik is geslagen op de Reformatie, die de Kerk in voorafgaande eeuwen had ondergaan.

Zoals Israël, het uitverkoren volk van God, dat evenzeer den rijken schat der openbaring van God den Heere ontvangen had, telkens weer afviel van God en zijn dienst, om dan weer door het woord der profeten en het reformatorisch optreden van Israël's vrome koningen tot God terug te worden gebracht, zoo is het ook in den loop der historie met de Kerk van Christus gegaan.

Geroepen door Christus om in de wereld in te gaan, het Evangelie aan alle creaturen te verkondigen, het licht en zout der wereld te zijn, alle terrein en alle macht voor zijn Koninkrijk op te eischen, heeft de Christelijke Kerk haar hoogste missie-arbeid aangevangen, de heidensehe volkeren in haar schoot opgenomen en gekerstend, eerst de Grieksch-Romeinsche wereld en haar hoogstaande cultuur, daarna de Germaansche volken, de barbaarsche horden, die uit het Oosten Europa binnendrongen, en het blijft haar onvergankelijke eer, dat zij met het Christendom ook de schatten der cultuur aan de Germaansche volkeren heeft gebracht.

Als die missie-arbeid eindelijk voltooid is, staat de Christelijke Kerk op 't toppunt van haar glorie en macht. Ze beheerscht heel de wereld. Koningen en keizers buigen voor haar 't hoofd, kunsten en wetenschappen dienen in haar tempel. Ze omspant in haar machtigen greep heel het sociale leven der volkeren.

Maar hoe schitterend haar uitwendige luister en macht moge wezen, haar innerlijk, geestelijk leven zinkt steeds dieper weg. Ze had de wereld overwonnen, maar de wereld is de Kerk binnengedrongen en tastte haar levensbeginsel aan. Van de heiligheid, die 't levensbeginsel aan. Van de heiligheid, die het sierraad is van Gods huis, was hij haar prelaten en priesters al heel weinig te bespeuren, waar wereldzucht en zedeloosheid al meer de overhand kregen. Haar eredienst, die een dienst van den eenigen waarachtigen God moest wezen in geest en waarheid, werd niet alleen met allerlei heidensehe elementen vermengd en verzinneelikt in allerlei uitwendige vormen en ceremoniën, maar liep gevaar door zijn heiligenverering en zijn aanbidding van het sacrament in creatuurvergoding te ontfaan. Haar theologie fonkelde niet meer van de heilige bezieling, die eens de Kerkvaders had doen getuigen van de waarheid Gods, maar dreigde onder te gaan in dor intellectalisme en spitsvondige haardloerij; van het priesterschap der geloovigen en de heerlijke vrijheid, waartoe Gods kinderen geroepen zijn, was schier niets meer te bespeuren, waar de onmondige leek aan een priester-hierarchie onderworpen was, die steeds drukkelender haar macht over de consciëntie deed gevoelen. En wat het ergste

was, het rijke Evangelie van de genade Gods voor den armen zondaar was verdonkerd, doordat de zaligheid veel meer gebonden werd aan de verdienste der goede werken en daarmee de weg van werkelijkheid en eigengerechtigheid was gebaard.

Het was, toen tegen het einde der middeleeuwen dit verval der Kerk zijn hoogtepunt had bereikt, dat God de Heere het licht van zijn Woord weer heeft doen aanbreken, opdat zijn Kerk daardoor tot reformatie zou worden gebracht.

Want aan God alleen komt daarvan de eer toe, niet aan den mensch.

Hoe algemeen toch tegen het einde der middeleeuwen het gevoel was van de innerlijke inzinking der Kerk; hoe sterk het roepen was om een doortastende reformatie in hoofd en leden: geen concilie en geen Paus bleek in staat om de Kerk te reformeeren. Een enkel al te stuitend misbruik mocht worden weggenomen, maar tot een grondig herstel der Kerk kwam het niet en kon het niet komen, omdat de wortel waaruit al het bederf voortkwam, niet werd aangetast. Wat de Kerk niet vermocht, heeft God gedaan en naar zijn aanbiddelijke wijsheid deed Hij het niet door een machtig vorst, die over heerschen beschikken kon, niet door een prins der geleerden, om wiens gunst ieder bedelde, maar door een eenvoudigen monnik uit een onbeduidend stedeke in Duitschland, een man, die in die ontzaglijke worsteling geen ander wapen bezat dan het *Woord*.

Hij deed het door langs den diepsten weg van zondeloosheid en zieleworsteling van dien monnik, weer te doen opgaan het licht van het Evangelie der genade Gods, waardoor hij vrede en rust voor zijn benauwde ziel vond in de gerechtigheid van Christus alleen. Hij deed het door in dezen monnik te wekken dat wonderse heroïsme des geloofs, waardoor hij tegenover heel een wereld durfde opstaan om getuigenis af te leggen van hetgeen God door zijn Evangelie hem geopenbaard heeft. Hij deed het door dien man toe te rusten met die wonderbare gaven van de taal, waardoor hij de diepste snaren van de volksziel wist te roeren en zijn woord als een bliksemstraal sloeg in de harten. Hij deed het door dat woord van Luther als middel te gebruiken, om een nieuw geestelijk leven in de harten van duizenden en duizenden te wekken, een nieuw leven dat door geen banvloek van den Paus en geen edikten van den keizer, dat door geen schavot en geen brandstapel kon worden gesmoord. Ook hier, als bij de stichting der Kerk, is naar 't schoone woord van Tertullianus, het bloed der martelaren het zaad der Kerk geworden.

Daarom is de Reformatie meer geworden dan een verbetering van misbruiken, die in de Kerk allengs waren ingeslopen. Zij is in den diepsten grond naar haar oorsprong en wezen religieus geweest van aard. Zij wortelt en vindt haar oorsprong in de persoonlijke bekeering van Luther, die door 't Evangelie het antwoord vindt op de vraag: hoe krijg ik een genadigen God? Zij brengt de blijde boodschap van dezen genadigen God, die om Christus wil al de zonden ons vergeeft, tot de verslagenen en verbrokenen van hart. Ze voert den verloren zoon terug tot het vaderhart van God. Dat is de geestelijke weldaad, die de Reformatie ons bracht. Ze heeft den rechtstreekschen band tusschen God en de ziel weer hersteld. Daarom verwerpt ze het middelaarschap van kerk, priester en sacrament, om als den eenigen middelaar, Christus den Zoon van God te proclameeren. Daarom verwerpt ze de verdienstelijkheid der goede werken, om te pleiten op de genade Gods alleen. Daarom stelt ze als voorwaarde voor die genade het geloof alleen, omdat het geloof de meest onmiddellijke band is van vertrouwen tusschen God en de ziel. Daarom verwerpt ze alle gezag van kerkelijke tradities en kerkelijke machthebbers, om Gods kind in de consciëntie te binden aan het gezag van Gods Woord alleen.

Van dat middelpunt des geloofs uit heeft het reformatorisch beginsel dus gewerkt op alle terreinen van het leven. Omdat de religie, de gemeenschap met God, het heiligste en het diepste in de menschen is, kan het niet anders of de principiële verandering, in deze verhouding tusschen God en mensch gebracht, moest haar uitwerking doen gevoelen op het leven der Kerk. De macht, die de Kerk tot reformatie kan brengen, was daarin gegeven.

Het was dus diepe zielsovertuiging van de genade Gods, die Luther bewoog op den 31en October 1517 zijn stellingen tegen den aflathandel op de deur van Wittenbergs slotkerk aan te slaan, omdat die aflathandel wel de schriklijkste uiting was van het religieuze bederf, dat de Kerk had aangetast. Zoo ontstond het conflict, dat eindigen moest met een breuk met de pauselijke hiërarchie. Die breuk is door Luther niet gezocht en niet gewild. Hij heeft haar gemeden, zoolang hij kon. Hij wilde reformatie der Kerk, geen revolutie. Ook de eenheid der Kerk woog hem, evenals Calvijn, zwaar op 't hart. Maar toen de Paus van geen reformatie wilde weten en den halstarrigen monnik voor de keuze plaatste, gebaumen te worden uit de Kerk of prijs te geven, wat zijn diepste zielsovertuiging was, verbrandde hij den pauselijken banbul en de pauselijke declaratie. Boven de eenheid der Kerk stond hem de waarheid Gods. Daarom verklaarde hij op den Rijksdag te Worms voor den Keizer en al de vorsten van het Deutsche Rijk, dat hij alleen dan herroepen wil, wanneer hij uit Gods Woord van ongelijk overtuigd is. Het: hier sta ik, ik kan niet anders. God helpe mij, is het beslissende woord geweest. Carlyle heeft gelijk, wanneer hij dit moment in Luthers leven het grootste feit in de geschiedenis der Kerk noemt. Heroischer daad is nooit geschied, dan dit woord door Luther gesproken. Het was de weerklank op het woord van den apostel, dat men God meer gehoorzanen moet dan de menschen.

Zoo is de *rechtvaardigmaking* uit het geloof alleen het uitgangspunt der Reformatie geweest, maar haar beginsel waardoor ze

tot een kerkreformatie geworden is, 't opkomen geweest van het *absolute gezag van het Woord Gods alleen*. Dat is het wat Luther op den Rijksdag te Worms heeft uitgesproken: dat is de grondtoon van het protest door de Protestantische vorsten op den Rijksdag te Spiers ingedend; dat is het wat alle reformatoren met Luther, zoowel een Zwingli als een Calvijn, hebben beleiden. Daarom is de aanklacht van Rome, dat de Reformatie een daad van revolutie tegen het wettig gezag zou zijn geweest, even onwaar als de lofspraak van het moderne protestantisme, dat Luther zou zijn opgekomen voor de vrijheid van denken en het individualisme ten troon zou hebben geboven. De vrijheid van Gods kind, die Luther predikte, was een geestelijke vrijheid, de vrijheid van den Christenmenschen om God te dienen, in zijn consciëntie alleen gebonden aan het Woord van God. Wie dit laatste, de gebondenheid aan het Woord Gods, weglaat, heeft het grondbeginsel der Reformatie verloochend, en houdt van de vrijheid, door haar verkondigd, niet anders over dan een caricatuur. Maar evenzeer, het mag op dit Hervormingsfeest wel met nadruk worden herhaald, verloochent dit beginsel der Reformatie, wie meent dat reformatie alleen langs reglementairen weg mag worden bereikt; wie de eerbied voor de machthebbers in de Kerk hooger stelt dan den eerbied voor Gods Woord; wie om de eenheid der volkskerk te behouden, een breuk met 't instituut, dat handelt naar Gods Woord, onmogelijk maakt, niet aandurft. Erasmus moge hun schutspatroon zijn, Luther is het niet. Het is dan ook wel opmerkelijk, hoe weinig bij al de hulde, die men Luther om zijn geloofsbeginnelsen wil brengen op dit herdenkingsfeest der Reformatie, juist op dit voor heel de Kerkhervorming toch beslissende punt gewezen werd.

Voor onze Gereformeerde Kerken, die aan dit beginsel der Reformatie getrouw zijn gebleven, is er zeker geen reden om dien karakteristiek trek uit het beeld der Reformatie weg te doezelen. Veelmeer blijft naast de groote betekenis, die Luther heeft als reformatie voor het religieuze leven, voor ons van niet minder belang, dat hij ook als reformatie der Kerk is opgetreden. Hij heeft niet gewacht totdat heel de Kerk bereid was het juk der Pauselijke hiërarchie af te schudden, maar in gehoorzaamheid aan Gods Woord heeft hij de Kerk van Wittenberg tot reformatie gebracht. Hij heeft niet gewacht totdat een wettig saamgeroepen concilie de reformatie der Kerk ter hand nam, maar hij heeft gedaan wat geen reformatorisch concilie vermocht. Hij heeft de hiërarchie op zij geschoven en het wettig ambt in Christus Kerk hersteld. Hij heeft gebroken met het valsche dogma der Roomsche Kerk en de Kerk weer tot belijdenis gebracht van wat de grondwaarheid van het Evangelie is. Hij heeft den eeredienst gezuiverd van de superstitie en creatuur-vergoding, die met den geestelijken dienst van God in strijd is. Zoo is hij de Reformatie der Kerk geworden. Zwingli en Calvijn mogen nog consequenter dan Luther deze reformatie der Kerk hebben doorgevoerd, maar de grondslag der Reformatie is door Luther gelegd.

Deze Reformatie is niet het breken met de Kerk geweest om daarnaast een *nieuwe* Kerk te stichten. Even dwaas als 't is, in Luther den ontdekker te willen zien van een nieuw christendom, is het hem den stichter te noemen van een nieuwe Kerk. Wie dat doet, geeft in den grond Rome gelijk. De Reformatie was de renaissance der Kerk, haar geestelijke wedergeboorte, doordat ze terugkeerde naar het Evangelie der Schrift en naar den vorm in de apostolische kerk voor de christelijke kerk gegeven. Revolutionair is Luther daarbij zeker niet te werk gegaan. In dat opzicht staat Luther lijnrecht tegenover het Anabaptisme en de spiritualistische secten van vroeger en later tijd. Hij breekt niet af, maar herstelt en zuivert. Hij stelt zich op den grondslag van de algemeene christelijke Kerk en de belijdenis door haar op oecumenische concilies beleiden. Hij handhaaft den kinderdoop. Zelfs in den eeredienst der Kerk wil hij niet loslaten, dan wat met Gods Woord in strijd is. Hij behoudt kerk en sacrament, ambt en woord. En hij erkent de leiding des Heiligen Geestes ook in de ontwikkeling der Kerk, waar deze niet inging tegen 't Woord van God. Hoe hoog heeft hij de kerkvaders niet gesteld en hoe is met name Augustinus niet zijn geestelijke leidman geweest. De rijke zegen dien deze Reformatie ook gebracht heeft voor het zedelijk leven der volkeren, voor den Staat, dien zij losmaakte van de suprematie van de Kerk, voor de wetenschap, die zij nieuwe banen aanwees, voor het beroep, dat zij nu als goddelijk beroep leerde eeren, voor de heiligheid van het huwelijk tegenover de verheerlijking van het coelibaat, voor het volksonderwijs, waarop Luther reeds in zijn eerste geschrift aan den adel der Deutsche natie wees, behoefte hier niet nader uiteengezet te worden. Ons hoofddoel was de betekenis der Reformatie voor het religieuze leven en het herstel der Kerk te schetsen.

Zoo is er dan zeker reden om God den Heere te danken voor wat Hij in en door de Reformatie voor zijn Kerk heeft gedaan. Niet alleen de Protestantische Kerk, ook de Roomsche Kerk heeft de werking dezer reformatorische actie ondergaan. Zonder Luthers optreden zou de Roomsche Kerk niet op het concilie van Trente tot een reformatie van menigen misstand in haar midden gekomen zijn. Wie het beeld van de Kerk op het einde der middeleeuwen vergelijkt met het beeld dat de Roomsche Kerk in onze dagen aanbiedt: de Pausen, die toen de Kerk regeerden en nu: de toestand op zedelijk gebied onder haar geestelijkheid in de 19de eeuw en thans, weet hoe machtig de invloed der Reformatie zelfs in de Roomsche Kerk is geweest, zoolang ook nu de Roomsche Kerk in die landen, waar het Protestantisme den toon aangeeft, nog het meest door geloofs-ijver en ernst van zedelijken levenswandel uitblinkt.

Ma de Ri Prote feest- veroo meer die terug Woor nings- begin den li heel, een Cl te slat maar me zo achte men, opgeb dit re bewers onze s len, w voorig Hoe en se dan he Kerk- Kerk- vraag, woord tot die te bew op dea thans a staat dan de matine graf, z hun n wettig zoenlijk Maar gelijk o congres „ook in aan de de rech leen en heid v der wa geestelij vorming van zon loofs-ov onderw leven a gelijk hi vorming komt to selen de beginsel cischen. Die roe is een r kan 't vo ren. M Woord; als zij 't hum kra zij in d waarach

1. Gaat leers op literatuur. Allereer recht beva onder de vormel in Zondagsc ook voor. LUTHER, 1. FERT DOE J. H. K. laire schri geschieden delijk op 't 'Grav niet and HERBERING en de Mo Ben dezer plaatjes v als die, licht zijn op Zonda doeleinden 2. Dr. Korte over IV. — UO Dr. DEN 's GRAVEN zijn korte jaars en kwartaal, 1 December, kort. Datu dan een f geen schi geheel wi het Schrift den vastge hart te tr kingen zo bij 25 Dec in de kerk oogen, alles boven de schrijven. 3. LAAT hoeve, 's G dan 31 li woorden v christenen. »Het is de hier vol te geven, meer beke uit den laa wier namen zeer kleine „Ongetwij deze getuig den na een aan ervar hebben afge En dan ik, na lenin Zijn zegen